

□ MÜSİKİ. Türk kültür ve edebiyatında Allah'ın büyüklüğü, yüceliği, kudreti, isim ve sıfatları ile O'na yapılan dua ve niyazları içine alan manzum ve mensur metinler Türk dinî müzikisinde bazı formların ortaya çıkmasına vesile olmuş ve bu eserler dinî müzik repertuarının seçkin ve zengin örnekleri arasında yerini almıştır. Farklı özellikleri bakımından cami ve tekke müzikisi olmak üzere iki kısımına incelenen Türk dinî müzikisinde Cenâb-ı Hak'la ilgili her iki türde de pek çok eser mevcuttur. Bunların başında, namaz vakitlerini bildirmek için çeşitli makamlarda irticâlen okunan ve Allah'ın yüceliğini ifade eden cümlelerle başlayıp biten ezan gelmektedir. Cuma hutbesinden önce okunan iç ezan ile her farz namazdan evvel, imamı kıldıracağı namazda okuyacağı makama hazırlayacak şekilde ve bu makamın karakteristik seslerini vermesine dikkat edilerek getirilen kâmeti de bu grupta saymak gerekir. Ramazan aylarında sahurdan sonra minarede müezzinler tarafından okunan temcidler Allah'a dua ve niyazı ifade eden eserlerdir. Bunların arasında, Allah'tan af ve mağfiret dileklerini

terennüm maksadıyla okunan Türkçe ve Arapça münâcâtlarla Allah'a şükür ve hamd için okunan tesbihler de yer alır. Cami müzikisini tamamlayan benzer örnekler içinde bulunan ve daha çok cumhur müezzinliğine ait sanatlı icralar olarak namaz sonlarındaki tesbihlerle, dua sırasında "âmin çekmek" tabir edilen bazı ibarelerin okunmasından meydana gelen mahfel sürmesi de konu ile ilgili eserlerdendir.

Tekkedeki icraatta ise ana tema zikir olduğundan, bu sırada okunan pek çok eserde Cenâb-ı Hak'la ilgili konular işlenmiştir. Tarikatlara göre farklı isim ve şekillerde yapılan zikirleri, genel olarak Mevlevîler'in icra ettikleri âyîn-i şeriflerle, diğer büyük tarikatlara ait tekkelerde kelime-i tevhîd, ism-i a'zam, ism-i celâl gibi adlarla anılan, çeşitli isim ve sıfatların tekrar edilmesi suretiyle yapılan zikirler olmak üzere iki kısımına ele almak mümkündür. Mevlevî âyinlerinin çoğu Farsça olan ve Hz. Mevlânâ'nın şîrirlinden seçilen güftelerinde, başta Allah aşkı olmak üzere ele alınan konuların hemen hepsi Cenâb-ı Hak'la ilgilidir. Az sayıdaki Arapça ve daha da az rast-

lanan Türkçe güftelerde de aynı konular işlenir. Birkaç âyinin birinci selâmında yer alan "illâ hû" redifli "Âteş ne zened der dil-i mâ illâ hû / Kûteh ne küned menzil-i mâ illâ hû / Ger âlemiyân cümle tabîbân bâşed / Halli ne küned müşkil-i mâ illâ hû" kıtası ile, yine birkaç âyinin çeşitli selâmlarında tekrarlanan, "Ben bilmez idim gizli ayân hep sen imişsin / Tenlerde vü canlarda nihân hep sen imişsin / Senden bu cihan içre nişân ister idim ben / Âhir bunu bildim ki cihan hep sen imişsin" kıtası buna örnek gösterilebilir. Mevlevîlik dışında kalan tarikatlarda yapılan zikirlerde ise, cami ve tekke müzikisinin ortak formlarından olup zikir sırasında okunan ve Allah'ın yüceliği, kudreti, sıfatları ve bunların tecellilerinden bahseden ilâhiler bu vadideki en önemli ve zengin eserler grubunu meydana getirmektedir. Ayrıca zikir aralarında okunan duraklar, aynı konuları Arapça olarak işleyen ve daha çok kıyam zikri esnasında okunan şuçuller de bu sahada anılması gereken başlıca eserlerdendir.

BİBLİYOGRAFYA :

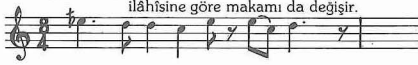
Türk Müzikisi Klasiklerinden Mevlevî Âyinleri (İstanbul Konservatuvarı neşriyatı), İstanbul 1934, VI, 276, 300; VII, 365; VIII, 395, 412; IX (1935), s. 464; XI (1936), s. 579; XII, 615; Ezgi, *Türk Müzikisi*, III, 60-76; a.mlf., *Türk Müzikisi Klasiklerinden Temcit-Na't-Salât-Durak*, İstanbul 1945; Ergun, *Antoloji*, I-II, tür.yer.; Nuri Özcan, *XVIII. Asırda Osmanlılarda Dinî Müsiki* (doktora tezi, 1982), s. 1-46; H. Sıtkı Köker, "Tefsiri Mevlâna Mustafa ve Vakıfları", *VD*, III (1956), resim 15.

MUSTAFA UZUN

Kelime-i Tevhîd Zikri

(♩ = 104) Gittikçe hızlanır ve okunan refakat ilâhisine göre makamı da değişir.

Lâ i lâ he il lal lah

İsm-i Hay

(♩ = 80)

Hay Hay Hay Al lah

İsm-i Celâl Zikri

(♩ = 104) Gittikçe hızlanır.

Al lah Al lah

Kıyamda Kelime-i Tevhîd Zikri

(♩ = 104)

Lâ i lâ he il lal lah

İllallah Zikri

(♩ = 104) Gittikçe hızlanır.

İl lal lah..... İl lal lah

İsm-i Hay

(♩ = 104) Dudaklar yarı kapalı, hançere ile çekilir.

Hay Hay Hay Al lah

Yâ Allah Zikri

(♩ = 104) Gittikçe hızlanır.

Yâ Al lah..... Yâ Al lah

İsm-i Hû

(♩ = 108) Dudaklar kapalı olarak sine savtı ile çekilir.

Hû Hû Hû

İsm-i Hû

(♩ = 104)

Hû..... Hû.....

Notaya alınmış çeşitli zikir örnekleri

□ HAT. Arap yazısının Arap dilini her bakımdan tesbite yeterli bir yazı sistemi hüviyetini kazanmaya başlaması İslâmiyet'le olduğu gibi sanat hususiyetlerini de İslâmiyet sayesinde elde etmiştir. Bunda İslâm dininin hattı ve kitâbeti zaruri kılan, kullanma sahasını genişleten hususiyetleri beraberinde getirmesinin büyük rolü vardır. Arap yazısını bu iki noktadan geliştiren ilk ve en mühim âmil şüphesiz Kur'an-ı Kerim'in yazıya geçirilmesi olmuştur.

Allah (الله) kelimesinin başlangıçta el-ilâh (الإله) şeklinde olduğu, daha sonra harf-i ta'rîfin kelimeye bitişmesiyle (الله) imlâsının vücut bulduğu ve Nabat imlâsı hususiyetleri taşıdığı anlaşılmaktaysa da bu bitişmenin ne zaman meydana geldiği bilinmemektedir. Ancak İslâm öncesi devre ait milâdî VI. asra çıkan ve Arap yazısının çok iptidai bir devresini